

Ткаченко А., Жданова-Неділько О., Міхеєнко О., Сєдаков О. Генеза і зміст міждисциплінарної галузі наукових досліджень: міжнародний досвід. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 6. С. 73-79. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i6-011>.

Tkachenko A., Zhdanova-Nedylko O., Mikheyenko O., Sedakov O. Heneza i zmist mizhdystsypynarnoi haluzi naukovykh doslidzhen: mizhnarodnyi dosvid [Genesis and content of the interdisciplinary field of scientific research: international experience]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 6. S. 73-79. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i6-011>.

УДК 37.091.4МАК(092):001.891

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i6-011

**Андрій ТКАЧЕНКО¹, Олена ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО²,
Олександр МІХЕЄНКО³, Олексій СЕДАКОВ⁴**

^{1,2,4}Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

³Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

¹ <https://orcid.org/0000-0003-4408-2653>

tkachenk.av@ukr.net

² <https://orcid.org/0000-0002-1414-2355>

neonylla2015@ukr.net

³ <https://orcid.org/0000-0001-5209-0755>

mixeenkozlfr@gmail.com

⁴ <https://orcid.org/0009-0007-6321-518X>

calor.sweet@gmail.com

ГЕНЕЗА І ЗМІСТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ГАЛУЗІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті на основі аналізу досвіду вивчення, сприйняття, обговорення та актуалізації в освітніх і соціальних практиках творчої спадщини А. Макаренка здійснено спробу виокремити категоріальні характеристики макаренкознавства як специфічної наукової галузі. Доведено, що міжнародне макаренкознавство в процесі своєї генези сформувало фактично всі необхідні атрибути самостійної галузі наукового знання: змістову, організаційну, методологічну. Характерною ознакою його академічної зрілості виступає успішний процес диференціації на потужні національні наукові школи, представлені авторитетними вченими і дослідницькими центрами. Яскравою особливістю науки про Макаренка є надзвичайно розгалужена система завдань, детермінованих її дослідницькою, популяризаційною і прагматичною функціями. У виборі методів власних студій макаренкознавство при всій своїй міждисциплінарності перевагу віддає методологічному арсеналу історико-педагогічної науки та педагогічної біографістики, особливої ж уваги заслуговує надзвичайна розгалуженість і багатство його джерельної бази, що включає: потенційно цінні джерела для дослідження життя і спадку А. Макаренка (Авторські тексти, фонди різного роду державних і громадських органів, матеріали періодичної преси 1920-х – 1930-х років, Мемуарна література), біографічні матеріали людей із оточення А. Макаренка, матеріали вивчення творчої спадщини А. Макаренка та впровадження його ідей в освітній і соціальній практиці. Вагомим чинником розвитку світового макаренкознавства виступають його висока публікаційна активність (окремі публікації та видавничі серії), дискусійність наукового діалогу (міжнародні і національні макаренківські конференції, симпозіуми, семінари, круглі столи та колоквиуми) та інтегрованість творчих зусиль вчених (наукові центри, Міжнародна макаренківська асоціація).

Ключові слова: А. Макаренко; макаренкознавство; галузь наукового знання; джерельна база дослідження; дослідницькі методи; національні макаренкознавчі школи; професійна підготовка майбутніх менеджерів; лабораторія «Makarenko-Referat».

**Andriy TKACHENKO¹, Olena ZHDANOVA-NEDYLKO²,
Oleksandr MIKHEYENKO³, Olexsiy SEDAKOV⁴**

^{1,2,4}Poltava V.G. Korolenko national pedagogical university, Ukraine

³Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

¹ <https://orcid.org/0000-0003-4408-2653>

tkachenk.av@ukr.net

² <https://orcid.org/0000-0002-1414-2355>

neonylla2015@ukr.net

³ <https://orcid.org/0000-0001-5209-0755>

mixeenkozlfr@gmail.com

⁴ <https://orcid.org/0009-0007-6321-518X>

calor.sweet@gmail.com

GENESIS AND CONTENT OF THE INTERDISCIPLINARY FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract. In the article, based on the analysis of the experience of study, perception, discussion and actualization in educational and social practices of the creative heritage of A. Makarenko, an attempt is made to single out the categorical characteristics of Makarenko studies as a specific scientific field. It has been proven that international Makarenko studies in the process of its genesis actually formed all the necessary attributes of an independent field of scientific knowledge: content, organization, and methodology. A characteristic sign of its academic maturity is the successful process of differentiation into powerful national scientific schools, represented by authoritative scientists

and research centers. A striking feature of Makarenko science is an extremely extensive system of tasks determined by its research, popularization and pragmatic functions. In choosing the methods of its own studies, Makarenko studies, despite its interdisciplinary nature, prefers the methodological arsenal of historical and pedagogical science and pedagogical biographical studies, and the extraordinary breadth and richness of its source base, which includes: potentially valuable sources for researching the life and legacy of A. Makarenko (Author's texts, funds of various types of state and public bodies, periodical press materials of the 1920s and 1930s, Memoir literature), biographical materials of people from A. Makarenko's circle, materials for the study of A. Makarenko's creative heritage and the implementation of his ideas in educational and social practice. An important factor in the development of global Makarenko studies is its high publication activity (individual publications and publishing series), the debate of scientific dialogue (international and national Makarenko conferences, symposia, seminars, round tables and colloquiums) and the integration of the creative efforts of scientists (scientific centers, the International Makarenko Association).

Keywords: A. Makarenko; Makarenkoology; branch of scientific knowledge; research source base; research methods; national makarenko schools; professional training of future managers; "Makarenko-Referat" laboratory.

Постановка проблеми. Внесок в гуманітарну культуру людства видатного українського педагога і соціального реформатора, письменника, публіциста та надзвичайно ефективного освітнього менеджера Антона Макаренка вже тривалий час знаходиться в фокусі уваги вчених планети. Свого часу їх студії, дискусії та просвітницька активність створили підстави генези окремої специфічної міждисциплінарної галузі наукового знання – макаренкознавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наука про Антона Макаренка за 84 роки свого розвитку об'єктом студій обирала різні аспекти життєтворчості всесвітньо визнаного автора «Педагогічної поеми». До її здобутків можна віднести розкриття інноваційного потенціалу макаренківської теорії виховання, осучаснення освітнього досвіду педагога, розробку методології актуалізації його педагогічних ідей у реформуванні освіти. Останнім часом, крім того, все частіше слово і справа А. Макаренка розглядається в системі категорій загального і, особливо активно, освітнього менеджменту та використовується як засіб професійної підготовки майбутніх керівників.

На сьогодні сформовані та тривалий час функціонують національні макаренкознавчі школи в таких, наприклад, країнах, як Італія (А. Баньято, Б. Беллерате, Дж. Бертін, П. Браїдо, Дж. Бріанда, С. Веджетті, П. Д'Амброзіо, Д. Джовіне, Г. Кавалліні, Дж. Катальфамо, Н. С. де Куміс, Л. Радіче, М. Руокко, Ф. Тамбурріно, Б. Фассіно, Ф. Флоріс та ін.), Німеччина (Л. Адольфс, О. Анвайлер, Е. Блохман, Ф. Бонзак, З. Вайтц, Х. Гротхов, Е. Гюнтер-Шельхаймер, А. Драйер-Хорнінг, В. Ліндер, В. Настайнчік, Х. Нооль, І. Рюттенауер, Е. Файфель, Л. Фрьозе, Е. Хаймпель, Г. Хіллг та ін.), Польща (С. Бендковський, М. Біблюк, С. Волошин, Б. Горновський, В. Грондзький, З. Домбровський, О. Камінський, К. Конаржевський, О. Левін, Й. Матерне, Р. Міллер, К. Мороз, З. Реліг, М. Сціпура, М. Фальковська, Л. Хмай, К. Чайковський, З. Шульц, А. Ямінський та ін.), Угорщина (Л. Зринські, Ф. Патакі, А. Петрікаш, П. Рокушфалві, І. Сокольські, Е. Фаркаш та ін.), Україна (Н. Абашкіна, Г. Алексєєвич, М. Гетманць, М. Година, Н. Дічек, І. Зязюн, С. Карпенчук, І. Кривонос, П. Лисенко, Ю. Львова, В. Моргун, Н. Ничкало, Ф. Науменко, М. Ніжинський, М. Окса, Г. Паперна, Л. Попова, Н. Тарасевич, К. Ширяєва, М. Ярмаченко та ін.), Чехія (С. Бендл, Ф. Голешовські, К. Касл, Ф. Козел, А. Павлик, Л. Пеха, Я. Скалка та ін.), Японія (А. Кобаяші, К. Кувабара, М. Такеда, Т. Фудзії та ін.) тощо.

Тож як розвинена і авторитетна науково-практична галузь макаренкознавство усвідомлює власну мету, сформулювало завдання та виокремило дослідницький об'єкт. Також за тривалу історію воно виробило власну методологію та утворило потужну джерельну базу.

Мета дослідження. На основі аналізу великих масивів міжнародного досвіду вивчення, сприйняття, обговорення та актуалізації в освітніх і соціальних практиках творчої спадщини А. Макаренка ми здійснимо спробу охарактеризувати категоріальні характеристики макаренкознавства, сформовані в результаті його генези як специфічної галузі наукових досліджень.

Методи дослідження. Головними методами нашої розвідки виступав бібліографічний пошук, систематизація та контент-аналіз великої кількості світових макаренкознавчих публікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення відповідного дискурсу дозволяє визначити макаренкознавство як *галузь теоретичної і практичної діяльності, спрямованої на вивчення з точки зору внеску в людську культуру творчої спадщини видатного українського педагога і письменника Антона Семеновича Макаренка, а також актуалізацію її конструктивного потенціалу у різних сферах життя*. Предметом даної науки, відповідно, є *теоретична і практична феноменологія багатоаспектної макаренківської спадщини*. Свою ж мету макаренкознавство вбачає в *теоретичному аналізі, популяризації та пошуці шляхів практичного застосування конструктивних ідей А. Макаренка*. Багаторівневістю макаренкознавства як специфічної галузі діяльності обумовлена й специфіка його завдань, які в міжнародному науковому дискурсі виокремилися як дослідницькі, просвітницькі та актуалізаційні.

Дослідницькі завдання складають чотири відносно самостійні групи:

1. Дослідження історичних, соціальних і особистісних чинників професійного становлення А. Макаренка, підготовка хроніки його життя і творчості, а також наукової біографії. *Об'єкти вивчення:* сімейні, релігійні, культурні, педагогічні, етнічні та інші обставини походження А. Макаренка та його розвитку у дитячі роки; зміст і рівень отриманої А. Макаренком формальної освіти, характер

відповідних освітніх інституцій, їх історія, місце в освітній системі держави, кадровий та матеріальний потенціал, форми, методи та засоби організації освітнього процесу; зміст і характер неформальної освіти А. Макаренка; історичні, соціальні та психологічні чинники становлення А. Макаренка як професійного педагога, керівника та письменника; процес формування та специфіка ідейно-політичного, національного і релігійного світогляду А. Макаренка, їх вплив на всі аспекти його діяльності; біографії та особистісні характеристики рідних, друзів та співучнів А. Макаренка, характер і особливості їх впливу на його становлення [7; 9; 10].

2. Аналіз змісту, характеру, специфіки, передумов, чинників, тенденцій і закономірностей педагогічної, управлінської, літературної і громадської діяльності А. Макаренка. *Об'єкти вивчення:* зміст, характер, специфіка, чинники і закономірності педагогічної діяльності А. Макаренка; історія, педагогічний склад, матеріально-виробничі засади, органи самоврядування, динаміка контингенту вихованців, напрями професіоналізації та працевлаштування випускників, педагогічні, соціально-культурні, адміністративно-правові чинники діяльності керованих А. Макаренком освітніх установ; зміст, характер, причини, наслідки і суб'єкти критики теоретичних та практичних аспектів педагогічної діяльності А. Макаренка; зміст, характер, специфіка, чинники і закономірності діяльності А. Макаренка як освітнього керівника; зміст, характер, специфіка, чинники і закономірності діяльності А. Макаренка в галузі літератури (робота над літературними творами, критика, робота з молодими письменниками, діяльність в Спілці письменників СРСР); зміст, характер, специфіка, чинники і закономірності громадської діяльності А. Макаренка; біографічні дані і професійні характеристики людей з оточення А. Макаренка, їх місце в житті і діяльності педагога-письменника (педагогічні та технічні працівники керованих ним установ, представники адміністративних органів, педагоги, учені, журналісти, літератори, редактори, актори та ін.); біографії, індивідуальні і професійні характеристики вихованців А. Макаренка, особливості їх перебування в установах, де працював педагог [1; 8].

3. Дослідження, інтерпретація, визначення теоретичної і практичної значущості творчої спадщини А. Макаренка в контексті актуальних завдань розвитку суспільства. *Об'єкти вивчення:* загальне місце спадщини А. Макаренка в гуманістичній культурі людства; прогресивні ідеї А. Макаренка в галузі філософії, етики, естетики, загальної, соціальної і педагогічної психології, психодіагностики, права, літературознавства; внесок А. Макаренка у філософію освіти, дидактику, теорію виховання, соціальну, пенітенціарну і військову педагогіку, соціальний і освітній менеджмент, літературу; філософське, правове та політико-ідеологічне підґрунтя педагогічної теорії і практики А. Макаренка; концептуальні засади та інноваційний зміст педагогічної системи А. Макаренка; макаренківська концепція професійної майстерності педагога; педагогічна система А. Макаренка в контексті освітньої теорії і практики 1920-х – 1930-х років; суперечливі моменти сприйняття макаренківської спадщини науковцями, педагогами та громадськістю; позитивний досвід діяльності послідовників А. Макаренка; шляхи, форми та успішний досвід упровадження ідей А. Макаренка в освіті, правовій сфері, соціальному управлінні тощо; компаративістські аспекти макаренківської педагогічної творчості; концептуальні та інноваційні аспекти управлінського досвіду А. Макаренка; педагогічний контекст літературних творів А. Макаренка; художня специфіка творів літературної спадщини педагога-письменника (романів, повістей, п'єс, оповідань, кіносценаріїв, статей, віршів тощо); особливості епістолярної спадщини А. Макаренка [2; 4].

4. Дослідження історії, тенденцій і закономірностей вивчення та розробки макаренківської спадщини вітчизняними й закордонними науковцями, їх компаративний аналіз. *Об'єкти вивчення:* історія, склад, напрями діяльності, специфіка та здобутки провідних макаренкознавчих вітчизняних та закордонних наукових шкіл і дослідницьких центрів; дослідницька, просвітницька та практична педагогічна діяльність провідних макаренкознавців, результати їх наукових пошуків; історія, органи управління, статутні документи, напрями і результати діяльності об'єднань учених в галузі макаренкознавства; особливості сприйняття макаренківської спадщини у закордонних країнах, історія, представники, напрями діяльності, здобутки та специфічні риси національних макаренкознавчих шкіл [3; 6; 11].

Серед *просвітницьких завдань* найбільш реалізованими є:

1. Підготовка повного академічного видання праць А. Макаренка. Напрями діяльності: пошук, систематизація та аналіз творів А. Макаренка; текстологічна робота; переклад текстів та їх коментування провідними світовими мовами.

2. Популяризація ідей А. Макаренка, розповсюдження його досвіду в різних сферах життя.

3. Висвітлення і поширення результатів макаренкознавчих досліджень.

4. Популяризація і розповсюдження досвіду послідовників А. Макаренка.

До *актуалізаційних завдань* можна віднести наступні:

1. Актуалізація конструктивного потенціалу спадщини А. Макаренка в сучасних умовах.

2. Активне сприяння освоєнню спадщини А. Макаренка в освітній і інших галузях.

3. Координація діяльності і співробітництва зацікавлених осіб і інституцій, наукове консультування освітніх, культурних і соціальних установ, що творчо використовують макаренківські ідеї і досвід.

Наступним атрибутом макаренкознавства як наукового напрямку є комплекс запропонованих світовими вченими дослідницьких *методів*, що зумовлений міждисциплінарним характером цієї науки і містить:

1) *Загальнонаукові методи*, що використовуються для цілісного розгляду макаренківської спадщини і синтезування знань про окремі її аспекти: аналіз (логіко-системний, контекстуальний, проблемно-генетичний, системно-структурний, джерелознавчий), синтез, порівняння, узагальнення, концептуалізація, схематизація, класифікація.

2) *Конкретнонаукові методи*, які віддзеркалюють особливості методологічної бази цієї наукової галузі, в контексті і з позицій якої вивчається спадщина А. Макаренка (теорія і історія педагогіки, педагогічна біографістика, філологія, історія філософії, історія психології тощо). До числа таких методів відносяться: історико-логічний аналіз – для класифікації джерельної бази макаренкознавства; термінологічний аналіз – для вивчення специфіки макаренківського поняттєво-категоріального апарату; історико-генетичний метод – для здійснення періодизації розвитку макаренкознавства як наукової дисципліни; історіографічний аналіз – для з'ясування особливостей інтерпретації спадщини А. Макаренка в науковій літературі; конкретно-історичний аналіз – для оцінки життєдіяльності А. Макаренка, а також макаренкознавчих студій в термінах часу, за якого вони існували, у динаміці історичного розвитку; зіставно-порівняльний аналіз – для характеристики спільного (універсального чи загального) і специфічного (одиночного) у виховних поглядах А. Макаренка та провідних українських і зарубіжних педагогів, в інтерпретаційних підходах світових і вітчизняних макаренкознавців; метод екстраполяції – для актуалізації конструктивного потенціалу макаренківської спадщини в сучасних умовах тощо.

Як і будь-яка наукова галузь макаренкознавство перманентно і цілеспрямовано розвиває та збагачує свою *джерельну базу*. Умовно весь комплекс макаренкознавчих джерел можна поділити на три категорії: а) документи, що констатують факти біографії і діяльності А. Макаренка та обставини функціонування керованих ним установ; б) біографічні матеріали про людей з оточення педагога-письменника, в першу чергу його вихованців і колег; в) матеріали вивчення творчої спадщини Антона Семеновича та впровадження його ідей в освітній і соціальній практиці.

1. *Потенційно цінні джерела для дослідження життя і спадку А. Макаренка* можна поділити на декілька категорій:

1) Авторські тексти педагога, загальне число яких нині нараховує понад 900 одиниць: а) літературні, літературно-критичні та публіцистичні твори; б) ділові і особисті листи; в) тексти виступів; г) службові документи; д) тексти особистого характеру. Сюди відносяться, по-перше, літературні, літературно-критичні та публіцистичні твори (завершені та незавершені романи, повісті, нариси, оповідання, п'єси, сценарії, відгуки, рецензії, стенограми виступів тощо), в яких засобами художнього слова розкриваються зміст та особливості педагогічного пошуку Антона Семеновича, а також в специфічній експресивній формі віддзеркалено особливості його професійної позиції і мислення.

По-друге, великий науковий інтерес являє комплекс суто особистих документів А. Макаренка. Це його епістолярна спадщина, записники, різного роду нотатки, примітки на полях книжок його власної бібліотеки і т. ін. Вагома частина цих документів, серед яких є неопубліковані або частково опубліковані авторські тексти, на жаль, зберігається у фонді 332 Російського державного архіву літератури і мистецтва, який свого часу збирала і упорядковувала удова педагога-письменника Г. Макаренко. Також великі зібрання мають кременчуцький, ковалівський і московський педагогічно-меморіальні музеї, серед колекцій яких є декілька ще не опублікованих авторських рукописів. Окрім того, частина записних книжок А. Макаренка знаходиться у домашньому архіві онуки його дружини – Тетяни Лебедевої, цілу колекцію, вже добре знайомих дослідникам, листів педагога до Ольги Ракович зберігає онук останньої (Полтава), частково опубліковане листування Антона Семеновича з Вірою Костецькою має у своєму зібранні полтавський колекціонер і меценат В. Бажан. Є відомості, що певна кількість рукописів педагога зберігається досі не дослідженою у колекціонерів та інших приватних осіб.

Третью, ще недостатньо вивченою, складовою авторських текстів А. Макаренка є його ділові папери: листи до різних адміністративних, педагогічних, профспілкових, господарських, фінансових, громадських, правоохоронних, опікунських інституцій, а також різноманітні фінансові документи: кошториси, рахунки, звіти тощо. У цій категорії окрему групу складають проєкт і статутні документи запропонованого А. Макаренком трудового дитячого корпусу Харківського округу, що дають змогу зробити аналітичні оцінки показників його управлінського професіоналізму.

2) Другим потужним джерелом для вивчення багатьох аспектів макаренківської виховної

системи є фонди різного роду державних і громадських органів, що складали адміністративний контекст функціонування створеної А. Макаренком виховної системи. Це, передусім, документи із зібрань Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України; фонди: 166, 1238, 2717) та Російського державного архіву літератури і мистецтва (РДАЛМ; фонд 332 тощо), а також відомчих архівів – Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України.

Українські регіональні архівні установи теж мають досить цікаві і численні колекції документів, у яких відображена доля керованих А. Макаренком виховних закладів. Діяльність з 1921 по 1926 рр. Полтавської трудової колонії імені М. Горького об'єктивно представлена у фондах Державного архіву Полтавської області (фонди: Р-363, Р-1503, Р-3872, Р-8805), подальша ж її історія, тобто період з травня 1926 по серпень 1928 рр., а також історія комуні імені Ф. Е. Дзержинського (1927–1941 рр.) простежується за документами Державного архіву Харківської області (фонди: П-5, П-9, Р-408, Р-845, Р-855, Р-858, Р-917, Р-1179, Р-1296, Р-1492, Р-1498, Р-4511). Тут ми можемо знайти відомості про розвиток виробничих потужностей, які в поєднанні з навчальними закладами (школою або робітфаком) створювали оптимальні умови для початкової і подальшої професійної підготовки вихованців.

Окремі важливі документи зберігаються Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка і його музею, Науково-дослідної лабораторії А. С. Макаренка Полтавського педінституту, Музею А. С. Макаренка Кременчуцької міської ради Полтавської області, Московського педагогічного музею А. Макаренка. Ще донедавна цінні документальні джерела та копії мав у своєму розпорядженні архів Лабораторії «Makarenko-Referat» Марбурзького університету, але після смерті багаторічного керівника лабораторії доктора Гьотца Хілліга (1938–2019) архів був розформований і частково втрачений.

3) Надзвичайну наукову цінність являють матеріали періодичної преси 1920-х – 1930-х років, що містять публікації про колонію імені М. Горького, комуну імені Ф. Е. Дзержинського, іншу цінну інформацію і допомагають доповнити уявлення про місце вказаних установ у загальному контексті боротьби з дитячою безпритульністю, застосовувані ними технології організації професійного майбутнього вихованців, а також про реакцію громадськості на педагогічні інновації А. Макаренка. Треба зазначити, що обсяг цих матеріалів і їх географія ще не мають остаточного визначення.

Найпомітніший слід започаткований Макаренком педагогічний експеримент залишив на сторінках українських газет і часописів, який, за нашими підрахунками, на сьогодні складає понад двісті окремих матеріалів. Особливо велику кількість статей про горьківську колонію і комуну імені Ф. Е. Дзержинського мають газети: «Більшовик», «Більшовик Полтавщини», «Вісти», «Голос труда», «Дзержинец», «Комсомолец Донбасса», «Комсомолец України», «Комуніст», «На зміну», «Народний учитель», «Пионер-дзержинец», «Пролетар. Робітнича газета», «Пролетарій», «Робітник», «Селянин Харківщини», «Сталинец», «Театр русской драмы», «Харьковский пролетарій/Харківський пролетар», «Харьковский рабочий», «Юний піонер», «Юный ленинец», та журнали: «Всесвіт», «Дитячий рух», «Друг детей», «Записки Полтавського І.Н.О.», «Знання», «Комуністична освіта», «Наше слово», «Нова громада», «Новими стежками», «Октябрьские всходы», «Піонерія», «Політехнічна школа», «Радянська освіта», «Радянська школа», «Робітник освіти», «Червоні квіти», «Шлях освіти/Путь просвещения».

Окремий перелік складають публікації у радянській і світовій пресі («Брянский рабочий», «Вечерняя Москва», «Вопросы изучения и воспитания личности. Педология и дефектология», «Горьковская коммуна», «Известия ЦИК», «Коммунистическое просвещение», «Комсомольская правда», «Народный учитель», «Правда», «Пролетарское фото», «Советское фото», «Сочинская правда», «Das neue Rußland», «Die Junge Garde», «Frankfurter Zeitung», «Internationale Presse-korrespondenz», «Mahnruf. Organ für internationale Solidarität» тощо).

4) Мемуарна література утворює окреме досить численне джерело цінної інформації щодо індивідуальних характеристик А. Макаренка, особливостей його біографії, педагогічної, адміністративної і літературної діяльності. Ці матеріали представлені у книгах і окремих статтях Г. Андрієнка, П. Архангельського, П. Барбарова, О. Безрук, О. Білоуса, К. Борискіної, О. Ведмицького, О. Волніна, К. Гаврильченка, Т. Гайдамакіної, Г. Геращенко, Б. Гороновича, М. Горького, Р. Готман, Є. Григорович, О. Григорович, П. Джуринської, С. Димара, П. Дроздюка, М. Доненка, Б. Єрмакова, В. Зайцева, А. Зільберштейна, В. Зозулі, О. Іваненко, Г. Калабаліної, С. Калабаліна, Г. Камишанського, О. Каштаньєра, М. Кирилової, В. Ключника, З. Клямера, Л. Коваля, П. Колесси, Н. Колодезницької, В. Коломийцева, М. Компанцева, Л. Конісевича, К. Кононенка, І. Котова, Г. Краснікової, М. Лукашової, Ю. Лукіна, Є. Магури, В. Макаренка, Г. Макаренко, О. Макаренко, М. Миколаєнка, Г. Мунблїта, Д. М'якоти, А. Ночовної, І. Панова, О. Паскаль, П. Перцовського, Н. Петрова, О. Піхоцької, П. Плїшова, Н. Поповиченко, С. Пушнікова, О. Ракович, Є. Ройтенберга, В. Руденка, К. Сердюка, І. Соколянського, Л. Степанченка, І. Судакова, С. Сумного, В. Тарасова, Т. Татарінова, В. Татарінової, В. Терського, І. Токарева, М. Фере, В. Фінка, І. Чернишова, Н. Чудної, К. Чуковського, В. Шапошникова, С. Шейнкмана, В. Шибаєвої, О. Юрченко, О. Явлінського, І. Яценка та інших.

II. Біографічні матеріали людей із оточення А. Макаренка: В. Весіча, Є. Григорович,

О. Григорович, О. Іваненко, С. Калабаліна, К. Кононенко, С. Пушнікова, О. Ракович, М. Фере та ін.

III. Матеріали вивчення творчої спадщини А. Макаренка та впровадження його ідей в освітній і соціальній практиці складаються з таких груп:

1) Багатомовна макаренкознавча наукова і довідкова література: монографії, збірники наукових праць, архівних документів та матеріалів конференцій, статті, бібліографічні посібники, рецензії, тощо.

2) Методична література з питань вивчення, розробки та практичного використання ідей і досвіду видатного педагога.

3) Матеріали впровадження макаренківської спадщини: документація відповідних установ та організацій, документальні свідчення причетних осіб тощо.

Необхідно додати, що наведений огляд джерел вивчення макаренківської спадщини не є вичерпним, він постійно поповнюється і урізноманітнюється. Домінуючою тенденцією останнього часу є також інтенсивна цифровізація макаренкознавчого пошуку, що оптимізує способи зберігання, передачі та обробки практично всіх типів потенційно цінних матеріалів.

Видавничі проекти. За попередніми даними, отриманими в процесі формування універсальної міжнародної макаренкознавчої бібліографічної бази, на даний момент світова макаренкіана, що містить як праці А. Макаренка так і дослідження його спадщини, нараховує понад 10 тисяч публікацій. Найвідомішими серед яких є національні фундаментальні зібрання творів А. Макаренка (Німеччина, Польща, Словаччина, Україна, Чехія, Японія тощо) та видавничі серії, серед яких найвідоміші – публікації лабораторії «Makarenko-Referat» Марбурзького університету (ФРН): «Makarenko-Materialien» (1969, 1971, 1973, 1982), «Makarenko-archiv» (1988, 1990, 1992), «Opuscula Makarenkiana» (1975, 1983–1985, 1987, 1989–1991, 1993–1998, 2000, 2001, 2003), «Makarenko in Ost und West» (1992, 1993).

Координація досліджень та дискусійні майданчики. Концентрацією і координацією макаренкознавчих студій опікуються спеціалізовані наукові центри, серед яких найвідоміший – вже згадана лабораторія «Makarenko-Referat» (1968–2003) [12]. З часом об'єктивна необхідність інтеграції наукових зусиль світових дослідників спадщини педагога-письменника призвела до утворення у 1991 році в Полтаві Міжнародної макаренківської асоціації [5]. Упродовж десятиліть звичними майданчиками обговорення актуальних питань макаренкознавства є міжнародні і національні макаренківські конференції, симпозіуми, семінари, круглі столи та колоквиуми, частина з яких носять регулярний характер (Будапешт, Варшава, Марбург, Оломоуц, Полтава, Торунь тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Міжнародне макаренкознавство в процесі своєї генези сформувало фактично всі необхідні атрибути самостійної галузі наукового знання: змістову, організаційну, методологічну. Характерною ознакою його академічної зрілості виступає успішний процес диференціації на потужні національні наукові школи, представлені авторитетними вченими і дослідницькими центрами. Яскравою особливістю науки про Макаренка є надзвичайно розгалужена система завдань, детермінованих її дослідницькою, популяризаційною і прагматичною функціями. У виборі методів власних студій макаренкознавство при всій своїй міждисциплінарності перевагу віддає методологічному арсеналу історико-педагогічної науки та педагогічної біографістики, особливої ж уваги заслуговує надзвичайна розгалуженість і багатство його джерельної бази. Вагомим чинником розвитку світового макаренкознавства виступають його висока публікаційна активність, дискусійність наукового діалогу та інтегрованість творчих зусиль вчених.

Список використаних джерел

1. Антон Макаренко : Харківська трудова колонія ім. М. Горького (в документах і матеріалах 1926–1928 pp.) : монографія / авт.-укл. : І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич, А. В. Ткаченко ; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Педагогічна думка, 2008. 352 с.
2. Гетманець І. О. Людина і світ у художній творчості А. С. Макаренка : дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2011. 231 с.
3. Дічек Н. П. А. Макаренко і світ: аналіз англословянських студій. К. : Науковий світ, 2005. 303 с.
4. Карпенчук С. Г. Педагогічна технологія А. С. Макаренка і сучасність : Монографія. Рівне : РДТУ, 2001. 351 с.
5. Ткаченко А. Біля витоків асоційованого макаренкознавства. Трибуна. 2023. №2. С. 73–76.
6. Dreier-Horning A. Wie Anton S. Makarenko ein Klassiker der Pädagogik wurde: Zum Stand der Makarenkoforschung in Deutschland. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2021.
7. Ergänzungen zum Porträt A.S. Makarenkos. Götz Hillig im Gespräch mit Valentin Kumarin. (Marburg, 2. November 1988). Marburg, 1989. 59, LIII s.
8. Fürsorge, Kontrolle, Einmischung. Sechs Berichte über Inspektionen und andere Überprüfungen der Gor'kij-Kolonie (1922–1928); verf. G. Hillig. Marburg, 1994. XXXIV, 50, 10 s.
9. Hillig G. Makarenko and Stalinism Comments and reflections on a controversial topic. Marburg : Makarenko-Referat, 1995. 22, XXI s.
10. Hillig G. Makarenko im Jahr des "großen Terrors". Marburg: Makarenko-Referat, 1998. 100, C s.
11. Murto K. Towards the well functioning community: The development of Anton Makarenko and Maxwell Jones' communities. University of Jyväskylä, 1991. 270 p.
12. 25 Jahre Makarenko-Referat; Red. : G. Hillig, Irene Wiehl. Marburg, 1993. 288 s.

References

1. Anton Makarenko : Kharkivska trudova koloniia im. M. Horkoho (v dokumentakh i materialakh 1926–1928 rr.) [Anton Makarenko: Kharkiv labor colony named after M. Gorky (in documents and materials of 1926–1928) : a monograph] / avt.-ukl. : I. F. Kryvonos, N. M. Tarasevych, A. V. Tkachenko ; za red. I. A. Ziaziuna. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2008. 352 s. [in Ukrainian]
2. Hetmanets I. O. Liudyna i svit u khudozhnii tvorchosti A. S. Makarenka [Hetmanets I. O. Man and the world in the artistic work of A. S. Makarenko] (D diss.). Kharkiv, 2011. 231 s. [in Ukrainian]
3. Dichek N. P. A. Makarenko i svit: analiz anhlomovnykh studii [A. Makarenko and the world: an analysis of English-language studies]. Kyiv: Naukovyi svit, 2005. 303 s. [in Ukrainian]
4. Karpenchuk S. H. Pedahohichna tekhnolohiia A. S. Makarenka i suchasnist [Pedagogical technology A.S. Makarenko and modernity : a monograph]. Rivne: RDTU, 2001. 351 s. [in Ukrainian]
5. Tkachenko A. Bilia vytokiv asotsiiovanoho makarenkoznavstva [Near the origins of associated Makarenko studies]. Tribune. 2023. №2. S. 73–76. [in Ukrainian]
6. Dreier-Horning A. Wie Anton S. Makarenko ein Klassiker der Pädagogik wurde: Zum Stand der Makarenkoforschung in Deutschland. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2021.
7. Ergänzungen zum Porträt A.S. Makarenkos. Götz Hillig im Gespräch mit Valentin Kumarin. (Marburg, 2. November 1988). Marburg, 1989. 59, LIII s.
8. Fürsorge, Kontrolle, Einmischung. Sechs Berichte über Inspektionen und andere Überprüfungen der Gor'kij-Kolonie (1922–1928); verf. G. Hillig. Marburg, 1994. XXXIV, 50, 10 s.
9. Hillig G. Makarenko and Stalinism Comments and reflections on a controversial topic. Marburg : Makarenko-Referat, 1995. 22, XXI s.
10. Hillig G. Makarenko im Jahr des "großen Terrors". Marburg: Makarenko-Referat, 1998. 100, C s.
11. Murto K. Towards the well functioning community: The development of Anton Makarenko and Maxwell Jones' communities. University of Jyväskylä, 1991. 270 p.
12. 25 Jahre Makarenko-Referat; Red. : G. Hillig, Irene Wiehl. Marburg, 1993. 288 s.